

УДК [37.015:37.013]:33.107.5

Хомич Лідія Олексіївна – доктор педагогічних наук, професор, заступник директора з наукової роботи Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України
E-mail: ukrlida@ukr.net

ПАРТНЕРСТВО ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ І ПРАКТИКИ: НОВІ ВИМІРИ

Анотація. Проаналізовано досвід партнерської взаємодії навчального закладу і родини через організацію відкритого конкурсу. Зазначається про необхідність інтеграції педагогічної теорії в практичні технології. У статті розкривається організаційно-педагогічні засади проведення відкритого конкурсу «Разом! Партнерство навчальних закладів і родини», визначені його мета і завдання. Проаналізовані результати конкурсу, який проводився у подовж 2014-2016 років. За результатами експерименту обґрунтовано тези щодо проблем родинного виховання, які зорієнтовані на партнерство педагогічної науки і практики у процесі професійної підготовки вчителя, педагогічної освіти батьків і представників старших поколінь щодо створення цілісного виховного простору.

Ключові слова: партнерство, родина, педагогічна наука і практика, родинне виховання, професійна підготовка вчителя, цілісний виховний простір.

Khomych Lidiia – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Deputy Director on Scientific Work of the Institute of Pedagogical Education and Adult Education of NAPN of Ukraine
E-mail: ukrlida@ukr.net

THE PARTNERSHIP FOR PEDAGOGICAL SCIENCE AND PRACTICE: NEW ASPECTS

Summary. The experience of partnership interaction between the educational institution and the family through the organization of an open competition have been analyzed. The competition is based on the idea that the research of pedagogical science should begin with scientific and cognitive activity, on the basis of which pedagogical art should be developed as an indispensable element of pedagogical practice. Therefore, it is necessary to integrate pedagogical theory into practical technologies. For the time being the convergence of science and practice is not fast enough: according to experts, the gap between theory and practice totals years. That is why the article reveals the organizational and pedagogical foundations of an open competition «Together! Partnership of educational institutions and families», its goals and objectives have been defined. The results of the pilot and the first stage of the contest, held in the 2014-2016 period, have been analyzed. Based on the results of the experiment we have substantiated the theses on the issues of

family upbringing oriented towards the partnership of pedagogical science and practice in the process of teacher training, pedagogical education of parents and representatives of older generations concerning creation of holistic educational space.

Key words: *partnership, family, pedagogical science and practice, family upbringing, teacher training, holistic educational space.*

Хомич Лидия Алексеевна – доктор педагогических наук, профессор, заместитель директора по научной работе Института педагогического образования и образования взрослых НАПН Украины
E-mail: ukrlida@ukr.net

ПАРТНЕРСТВО ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ НАУКИ И ПРАКТИКИ: НОВЫЕ ИЗМЕРЕНИЯ

Аннотация. Проанализирован опыт партнерского взаимодействия учебного заведения и семьи через организацию открытого конкурса. Акцентируется на необходимости интеграции педагогической теории в практические технологии. В статье раскрываются организационно-педагогические основы проведения открытого конкурса «Вместе! Партнерство учебных заведений и семьи», определены его цели и задачи. Проанализированы результаты конкурса, который проводился в 2014-2016 годах. По результатам эксперимента обоснованы тезисы по проблемам семейного воспитания, ориентированные на партнерство педагогической науки и практики в процессе профессиональной подготовки учителя, педагогического просвещения родителей и представителей старших поколений по созданию целостной воспитательной среды.

Ключевые слова: партнерство, семья, педагогическая наука и практика, семейное воспитание, профессиональная подготовка учителя, целостная воспитательная среда.

Вступ. В умовах інтеграції системи освіти України до європейського освітнього простору все більшої актуальності набуває проблема підвищення якості підготовки майбутніх фахівців. Одним із завдань вищої школи є формування висококваліфікованих педагогів, компетентних у своїй професійній діяльності, здатних творчо вирішувати педагогічні проблеми. Згідно компетентнісного підходу метою професійної підготовки вчителя у вищому навчальному закладі є не лише засвоєння певного обсягу знань, вироблення відповідних умінь і навичок, а й здатність їх застосовувати в нестандартних умовах, вміння швидко орієнтуватися в умовах безпосередньої професійної діяльності, тобто набуття досвіду педагогічної діяльності.

Результати дослідження. За академіком І.А. Зязюном, педагогічна діяльність є трансформацією досвіду, Я-концепції педагога

у досвід і Я-концепцію вихованця, оскільки у кожному вихованцеві є частка педагога, якого він вважає своїм вчителем [2]. Отже, вчитель – це не тільки професія, покликання якої трансформувати знання, це висока місія творити особистість, утверджувати людину в людині. У наш час потрібна яскрава творча особистість вчителя, який опанував досягнення педагогічної науки про людину і закономірності її розвитку, нові педагогічні технології й мистецтво спілкування.

Історія становлення і розвитку педагогіки як науки свідчить, що педагогічна наука – це поєднання тривалої практики навчання і виховання особистості на тлі розвитку суспільства і соціуму, що знаходяться під впливом історичних систем. Педагогічна наука – це результат тривалого і послідовного дослідження принципу розвитку особистості. У педагогіці триває давня дискусія про те, що таке педагогіка: наука чи мистецтво. У передмові до своєї книги «Людина як предмет виховання» К.Д. Ушинський наголошував на тому, що «Педагогіка – не наука, а мистецтво: саме велике, складне, найвище і найнеобхідніше з усіх мистецтв. Мистецтво виховання спирається на науку. Як мистецтво воно спирається на безліч великих і складних наук; як мистецтво, воно, крім знань, вимагає здібностей та нахилів, і, як мистецтво воно прагне до ідеалу, що вічно досягається і ніколи цілком не досяжне: до ідеалу досконалості» [10].

Антон Макаренко вважав виховання самостійною функцією вчителя. Він зазначав, що в нього немає наукових праць з педагогіки, але є свій педагогічний досвід, на основі якого сформувалася певна система поглядів, котрі завжди зорієнтовані на головні практичні проблеми суспільного буття. У статті «Деякі міркування про наших дітей» він пише про необхідність організації підготовки вчителів у педагогічних закладах у таких напрямках: а) забезпечити майбутнім спеціалістам широку освіту незалежно від профілю; б) студентам потрібно давати не тільки спеціальну освіту, а й спеціальне виховання; в) особливу увагу слід приділяти проблемам сімейного виховання. Цінними є думки А. Макаренка про самовиховання і самоосвіту. Він радив вихователям ознайомлюватися з досягненнями сучасної науки, систематично працювати над собою, постійно вдосконалювати свою майстерність. У статті «Деякі висновки з мого педагогічного досвіду» [7, с. 18-35] він підкреслював, що навіть не маючи таланту, можна досягти професійної майстерності працюючи над собою. Видатний педагог виходив із відомого положення про те, що людина досконало володіє передусім тими знаннями, під час опанування яких виявляла самостійність, творче мислення; на основі фактів, їх порівняння, аналізу й синтезу робила узагальнення, висновки, застосовувала набуті знання на практиці.

Отже, практична діяльність дозволяє вирішити давню дискусію і підтверджує, що без фундаментального знання науки виховання не

може розвиватися мистецтво виховувати. Знання філософських понять, закономірностей навчання і виховання, оволодіння формами, методами і засобами педагогічної дії становлять основу педагогічної майстерності. Педагогічна майстерність розглядається також як динамічний процес розвитку сукупності професійно-особових якостей педагога, його умінь і здібностей, що дозволяють вчителю здійснювати ефективно професійну діяльність.

Дослідження педагогічної науки слід починати з науково-пізнавальної діяльності, на основі якої може і має розвиватися педагогічне мистецтво як обов'язкова константа педагогічної практики. Сьогодні вже ніхто не піддає сумніву науковий статус педагогіки. Дискусія перейшла в площину співвідношення науки та педагогічної практики. Занадто неоднозначними виявляються реальні досягнення вихователів: в одному випадку вони зумовлені глибокими знаннями і вмільм застосуванням педагогічної теорії, в іншому – успіх приносить висока особиста майстерність вчителя, мистецтво педагогічного впливу, чуття та інтуїція.

Свідченням цього є структурні елементи змісту професійної діяльності педагога-майстра, які визначив І.А. Зязюн у статті «Система сукупних компетенцій і компетентностей у структурі педагогічної діяльності й дії вчителя», серед них: 1) професійно-педагогічні знання; 2) досвід здійснення професійно-педагогічної діяльності; 3) досвід творчої педагогічної дії; 4) досвід виявлення особистісних якостей і професійно-педагогічної спрямованості; 5) досвід спілкування з виконанням професійних функцій.

Таким чином, досвід – це єдність знань і умінь. Одне з основних понять теорії пізнання – емпіричне пізнання дійсності, що є результатом взаємодії людини і світу і передається від покоління до покоління [8, с. 111]. Це відображення у людській свідомості законів об'єктивного світу й суспільної практики, одержане в результаті активного практичного пізнання. Головною ознакою досвіду є те, що він набувається лише власними зусиллями людини.

Важливого значення набуває вивчення педагогічного досвіду, в якому приховані відповіді на актуальні практичні завдання, ще не вирішені засобами психолого-педагогічної науки. Одна з функцій узагальнення педагогічного досвіду, в якому знаходяться відповіді на ці актуальні питання – перевірка методичних концепцій і розроблення на їхній основі навчальних матеріалів – програм, навчального обладнання, методичних рекомендацій [1]. Педагогічний досвід в основі має педагогічну майстерність – комплекс властивостей особистості вчителя, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі [9, с. 30].

Нуковці виокремлюють такі властивості педагогічної майстерності: гуманістична спрямованість діяльності вчителя,

професійні знання, вміння та навички, педагогічні здібності, які забезпечують темпи самовдосконалення, педагогічна техніка, яка визначає особистісну структуру педагогічної діяльності (І.А. Зязюн, В.Г. Кузь, В.В. Федорчук, В.В. Ягупов). Отже, необхідно, щоб педагогічна теорія інтегрувалася в практичні технології. Поки ж зближення науки і практики йде недостатньо швидко: за оцінками фахівців, розрив між теорією і практикою становить роки.

У цьому контексті А.С. Макаренко акцентував увагу на важливості цілеспрямованої, узгодженої діяльності вчителів в організації навчально-виховної роботи з учнями. Він стверджував, що тільки єдність педагогічних вимог, що повинна проймає всі ланки навчально-виховного процесу, форми діяльності учнівського і педагогічного колективів, сім'ї і громадськості, котрі ґрунтуються на принципі високої вимогливості до учнів і поваги до них, – тільки така єдність забезпечує успіх формування творчої особистості. Ця єдність особливо актуальна у процесі виховання особистості дитини від народження, спочатку у сім'ї, родині, з часом долучаються соціальні інститути (дошкільний заклад, школа, позашкільні установи тощо), громадські організації.

У соціальній політиці, як доводить міжнародний і національний досвід, пріоритетом має бути курс на підвищення сімейного благополуччя, створення можливостей для виконання сім'єю своїх виховних функцій шляхом розвитку та урізноманітнення сервісних послуг для різних категорій сімей, заохочення до самоосвіти і самовдосконалення, забезпечення батькам і членам родин підтримки у освіті та просвіті впродовж життя, зокрема за допомогою інформаційних ресурсів, теле- і радіопрограм, удосконалення системи підготовки та перепідготовки фахівців, які працюють з сім'єю [3]. У сучасних умовах необхідно забезпечувати створення цілісного виховного простору «навчальний заклад – родина». Педагог має розуміти, що різним типам сімей притаманні певні особливості, які необхідно враховувати при встановленні й побудові стосунків. Іншими словами, індивідуальний підхід повинен бути не тільки у навчанні, а й у процесі взаємодії з родинами [4]. Саме тому у 2013 р. ІПООД НАПН України ініціював проведення відкритого конкурсу науково-методичних розробок, програм, проектів, есе «Разом! Партнерство навчальних закладів і родини», який ініціювався задля створення цілісного освітньо-виховного простору, у якому є можливості для розвитку дітей і підлітків, шляхом об'єднання зусиль навчальних закладів і родин, а також культурно-освітніх закладів, соціальних служб, громадських організацій на основі єднання педагогічної теорії і практики.

Професор Г. М. Лактіонова стверджувала, що системі освіти варто відмовитися від патерналістського ставлення до родини, яке є спадщиною авторитарної держави. Освітяни мають усвідомити, що

родини спільно з державою є замовниками освіти, а отже, мають усвідомлювати себе й ставати учасниками навчально-виховного процесу. Дійсне, а не деклароване партнерство з родинами вимагає поваги, відповідальності і здатності освітян до залучення батьків, членів родин до дієвої участі не тільки у покращенні матеріальної бази, але у створенні цілісного виховного простору [6]. Відповідно, була сформульована така мета конкурсу: виявлення, узагальнення та поширення інноваційного досвіду партнерства навчальних закладів та родин, спрямованого на консолідацію зусиль педагогічних колективів, батьківських громад та громадських організацій на створення єдиного освітньо-виховного простору, що забезпечує повноцінний розвиток дітей і підлітків, доброзичливого до дитини. У Положенні про відкритий конкурс визначено такі завдання:

1. Створити банк даних інноваційного досвіду партнерства навчальних закладів та родин щодо успішного вирішення актуальних проблем розвитку і виховання дитини у сучасних умовах.

2. Сприяти поширенню кращого зарубіжного та вітчизняного досвіду залучення батьків, членів родини до активної участі у навчально-виховному процесі, а також впровадженню батьківських ініціатив, спрямованих на розвиток дітей і дитячих колективів, гармонізацію відносин між поколіннями, розвиток взаємодії навчальних закладів та громади.

3. Ініціювати створення творчих груп і об'єднань педагогів з іншими фахівцями, які працюють в сфері дитинства, з родиною/родинами з метою вироблення ними спільних підходів до виховання дітей, обміну кращим досвідом, збагачення творчими ідеями.

4. Актуалізувати проблеми педагогічної компетентності фахівців і батьків як вирішального фактору вирішення освітньо-виховних завдань.

5. Удосконалювати науково-методичне забезпечення пріоритетних напрямів співпраці педагогічних колективів з родиною.

6. Заохочувати фахівців-практиків, батьків, членів родин, представників громадських організацій до наукової діяльності.

Положенням передбачено отримання таких результатів: виявлення та поширення кращого досвіду партнерства навчальних закладів з родинами, батьківськими громадами; активізація участі батьків, родин у навчально-виховному процесі; створення представниками освітян і батьківської громади спільних творчих колективів, об'єднань, громадських організацій з метою подальшого поліпшення умов для розвитку та виховання дітей; визначення пріоритетних напрямів, а також ресурсів для подолання недоліків, труднощів у партнерстві навчальних закладів і родини; удосконалення науково-методичного супроводу впровадження апробованих

технологій взаємодії навчальних, культурно-освітніх закладів, соціальних служб і родини; удосконалення системи підготовки та перепідготовки педагогів, фахівців, які працюють у сфері дитинства, до співпраці з різними категоріями сімей; утвердження сімейних цінностей і поширення засад усвідомленого, відповідального, батьківства.

До участі в конкурсі були запрошені: керівники навчальних, наукових, науково-методичних закладів та установ; педагогічні працівники усіх типів навчальних закладів; представники соціальних служб для молоді, служб у справах дітей та інших установ, що опікуються проблемами дітей та родин; представники культурно-освітніх установ, які працюють із родиною; докторанти, аспіранти, викладачі вищих навчальних закладів, працівники наукових установ, закладів післядипломної освіти; студенти старших курсів психолого-педагогічного спрямування вищих навчальних закладів; батьки, члени родин, які є авторами/співавторами або активними учасниками ініціатив, спрямованих на покращення середовища для навчання та виховання дітей; авторські колективи у складі педагогів і членів родин.

Робочу групу Конкурсу очолила доктор педагогічних наук, професор Галина Михайлівна Лактіонова. Важливим було те, що від самого початку конкурс проводився на засадах партнерства з іншими структурними підрозділами НАПН України (Інститут проблем виховання, Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи), вищими навчальними закладами (Інститут людини Київського університету імені Бориса Грінченка, Луганський обласний ІППО), регіональними органами державного управління (Департамент освіти і науки Луганської ОДА), а також за підтримки засобів масової інформації («Педагогічна газета», газета «Соціальний педагог», радіопередача «Батьківські збори», інші).

Оргкомітетом було розроблено методичні поради щодо організації та проведення конкурсу, процедури оцінки конкурсних робіт, підготовлено прес-релізи для фахових видань та веб-сайтів.

Проведено два етапи відкритого конкурсу «Разом! Партнерство навчальних закладів і родини». На пілотному етапі конкурсу члени оргкомітету провели оцінку 22 конкурсних робіт за визначеними номінаціями («Зміцнюємо, розвиваємо взаємодію навчального закладу, родини, громади», «Утверджуємо сімейні цінності, традиції», «Готуємо дитину до самостійного життя», «Розкриваємо виховний потенціал родини»), що надійшли від авторських колективів з навчальних закладів Києва, Луганської області, м. Енергодар, м. Ніжин (Чернігівська обл.), м. Тернопіль, Черкаської області. Лауреатами конкурсу стали не тільки освітяни з дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних закладів, але й представники батьківської громади. Висвітлення питань щодо завдань, змісту, організаційних принципів, результатів конкурсу відбувалося на науково-практичних

конференціях, круглих столах, робочих зустрічах, презентаціях у рамках проведення освітніх виставок, інших наукових масових заходів.

Старт другого етапу конкурсу «Разом! Партнерство навчальних закладів і родини» відбувся на Всеукраїнській конференції з міжнародною участю «Партнерство навчальних, культурно-освітніх закладів і родин: стан, проблеми, перспективи розвитку», що відбулася у Тернополі (березень 2015 р.), в якій брали участь представники 17 регіонів України, а також Республіки Польща. Саме тут відбулася апробація відкритих родинних студій – експериментальної моделі неформальної педагогічної освіти і просвіти дорослих, спрямована на розвиток педагогічної культури дорослих й базується на принципах відкритості, демократизму, толерантності. На завершальному етапі конкурсу члени оргкомітету провели оцінку 39 конкурсних робіт з різних регіонів України. За результатами Конкурсу Г.М. Лактіоною було обгрунтовано сім тез з проблем родинного виховання, які сьогодні набувають особливої актуальності [5]:

- наразі суб'єктами педагогічної освіти і просвіти, включаючи самоосвіту, впродовж життя є не тільки батьки, але й представники старших поколінь, а також дорослі, які замінюють дітям біологічних батьків;

- дійсне, а не деклароване партнерство з родинами вимагає поваги, відповідальності і здатності освітян до залучення батьків, членів родин до дієвої участі не тільки у покращенні матеріальної бази, але у створенні цілісного виховного простору;

- сучасні сім'ї урізноманітнюються, що означає для практиків необхідність володіння знаннями про тенденції у розвитку сучасної сім'ї і сімейних відносин, особливості окремих категорій сімей і врахування цих відмінностей у роботі;

- нагальною потребою є також надання підтримки сім'ям, в яких дитина виховується одним з батьків, поглиблення досліджень, що зорієнтовані на вирішення проблем цих сімей;

- система освіти має посилити свій внесок у вирішення педагогічного завдання, яким є навчання кандидатів у прийомні батьки, батьки-вихователі дитячих будинків сімейного типу, опікунів і піклувальників, а також забезпечення розвитку виховного потенціалу цієї особливої категорії сімей, які згідно з чинним законодавством обов'язково проходять навчання і перенавчання;

- у соціальній політиці пріоритетом має бути курс на підвищення сімейного благополуччя, створення можливостей для виконання сім'єю своїх виховних функцій шляхом розвитку та урізноманітнення сервісних послуг для різних категорій сімей, заохочення до самоосвіти і самовдосконалення, забезпечення батькам і членам родин підтримки у освіті та просвіті впродовж життя, зокрема

за допомогою інформаційних ресурсів, теле- і радіопрограм, удосконалення системи підготовки та перепідготовки фахівців, які працюють з сім'єю;

- педагогічній спільноті варто спільними зусиллями підняти питання щодо підвищення відповідальності батьків за виховання дітей, що передбачено одним з положень Конституції України. Сильна держава – це міцна родина, це усвідомлені, відповідальні батьки, це діти, які зростають щасливими.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Це зумовлює на перспективу вирішення таких проблем: забезпечення педагогічної освіти не тільки батьків, але й представників старших поколінь, а також дорослих, які замінюють дітям біологічних батьків; партнерства з родинami: здатність освітян до залучення батьків, членів родин до дієвої участі у створенні цілісного виховного простору; формування знань про тенденції у розвитку сучасної сім'ї і сімейних відносин, особливості окремих категорій сімей; дослідження і надання підтримки сім'ям, в яких дитина виховується одним із батьків; розвитку виховного потенціалу, організації навчання кандидатів у прийомні батьки, батьки-вихователі дитячих будинків сімейного типу, опікунів і піклувальників; підвищення відповідальності батьків за виховання дітей.

Таким чином, справжнім педагогом може бути людина, що має, по-перше, покликання, внутрішнє усвідомлення того, що це саме її шлях, а, по-друге, багаж наукових знань і досвіду, що дозволяють постійно перебувати на шляху пошуку, розвитку, самовдосконалення.

Література

1. Зязюн І. А. Психологічний досвід – домінанта, детермінанта, уособлення й практичний вияв усіх різновидів досвіду педагогічних технологіях / Іван Зязюн / І.А. Зязюн // Сучасні заклади освіти – 2014: офіційний каталог міжнар. виставки, 18 – 20 берез. 2014 р. / МОН України, НАПН України, компанія «Виставковий світ». – К., 2014. – С. 21-23.
2. Зязюн І. А. «Я – концепція» у вимірі психологічної педагогіки / Зязюн І. А. // Управлінські компетенції викладача вищої школи: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 28 лют. 2014 р., м. Київ / Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова. – К.: Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова, 2014. – С. 23–29.
3. Лактіонова Г. М. Навчальний заклад і родина в сучасних умовах: нові запити–нові стратегії– нові практики / Г.М. Лактіонова // Соціальний педагог. – 2015. – №2. – С. 11-15.
4. Лактіонова Г. Навчальний заклад і родина у сучасних умовах: нові демографічні тенденції – нова парадигма стосунків – нові складові у підготовці педагогів / Галина Лактіонова // Edukacja zawodowa i ustawiczna – Redakcja naukowa Nella Nyczkało, Adam Solak. – Warszawa, 2016. – С. 107-114.
5. Лактіонова Г. Партнерство навчальних закладів і родин: нові реалії і

- досвід / Галина Лактіонова, Світлана Машкіна // Рідна школа. – 2016. – №7 (липень) – С. 13-18.
6. Лактіонова Г. Сучасна сім'я і систем а освіти: тези до роздумів / Г. Лактіонова // Педагогічна газета. – 2014. – № 9 (241), вересень. – С. 3.
 7. Макаренко А. С. О воспитании молодежи: Сборник избранных педагогических произведений / Под общ. ред. Г.С. Макаренко. – М. : ТРУДРЕЗЕРВИЗДАТ, 1951. – 396 с.
 8. Освіта дорослих : енциклопедичний словник / за ред.В.Г. Кременя, Ю.В. Ковбасюка. – К. : Основа, 2014. – 496 с.
 9. Педагогічна майстерність : Підручник / І.А. Зязюн, Я.В. Крамуценко та ін.; За ред. І.А. Зязюна. – К.: Вища школа, 2004. – 422 с.
 10. Ушинский К.Д. Человек как предмет воспитания. Опыт педагогической антропологии. Т. 2 / [Соч.] К.Д. Ушинского. – Изд. 11-е. / Ушинский К.Д. – СПб. : Тип. М. Меркушева, 1905. – 444 с.

Bibliography

1. Zyazyun I. A. Psychologichnyj dosvid – dominanta, determinanta, uosoblennya j praktichnyj vyvay usih riznovydiv dosvidu pedagogichnyh tehnologiyah / Ivan Zyazyun // Suchasni zaklady osvity – 2014: oficijnyj katalog mizhnar. vystavky, 18 – 20 berez. 2014 r. / MON Ukrayiny, NAPN Ukrayiny, kompaniya «Vystavkovyj svit». – K., 2014. – S. 21-23. (in Ukrainian)
2. Zyazyun I. A. «Ya – koncepciya» u vymiri psychologichnoyi pedagogiky / I.A. Zyazyun // Upravlinski kompetenciji vykladacha vyshhoyi shkoly: materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf., 28 lyut. 2014 r., m. Kyiv / Nacz. ped. un-t imeni M.P. Dragomanova. – K. : Nacz. ped. un-t imeni M.P. Dragomanova, 2014. – S. 23–29. (in Ukrainian)
3. Laktionova G. M. Navchalnyj zaklad i rodyna v suchasnyh umovah: novi zapyty – novi strategiyi– novi praktyky // Socialnyj pedagog. – 2015. – №2. – S. 11-15. (in Ukrainian)
4. Laktionova Galyna. Navchalnyj zaklad i rodyna u suchasnyh umovah: novi demografichni tendenciji – nova paradygma stosunkiv – novi skladovi u pidgotovci pedagogiv // Edukacija zawodowa i ustawiczna – Redakcja naukova Nella Nyczkało, Adam Solak. – Warszawa – 2016. – S. 107-114. (in Ukrainian)
5. Laktionova Galyna. Partnerstvo navchalnyh zakladiv i rody'n: novi realiyi i dosvid / Galyna Laktionova, Svitlana Mashkina // Ridna shkola. – 2016. – №7 (lypen) – S. 13-18. (in Ukrainian)
6. Laktionova G. Suchasna simya i systema osvity: tezy do rozдумiv // Pedagogichna gazeta. – 2014. № 9 (241), veresen. – S. 3. (in Ukrainian)
7. Makarenko A. S. O vospytany molodezhy: Sbornyk yzbrannyh pedagogicheskyyh proizvedeniy / Pod obshh. red. G.S. Makarenko. – M.: TRUDREZERVYZDAT, 1951. – 396 s. (in Russian)
8. Osvita doroslyh : encyklopedychnyj slovnyk / za red.V.G. Kremanya, Yu.V. Kovbasyuka. – K. : Osнова, 2014. – 496 s.(in Ukrainian)
9. Pedagogichna majsternist: Pidruchnyk / І.А. Zyazyun, Ya.V. Kramushhenko та ін.; За ред. І.А. Зязюна. – К.: Vy'shha shkola, 2004. – 422 s. (in Ukrainian)
10. Ushynskyy K.D. Chelovek kak predmet vosp'y'tany'ya. Opyt pedagogy'cheskoj antropology'y. – SPb, 1905. – 444 s. (in Russian)